

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Studia i kursy zawodowe na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1868/69-1938/39 - recenzja

Author: Franciszek Ziemiński

Citation style: Ziemiński Franciszek. (1998). Studia i kursy zawodowe na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1868/69-1938/39 - recenzja. "Przegląd Historyczno-Oświatowy" (1998, nr 1/2, s. 127-130).

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

URSZULA PERKOWSKA, STUDIA I KURSY ZAWODOWE NA
UNIWEKRSYTECIE JAGIELLOŃSKIM W LATACH 1868/69—1938/39
Kraków 1995, ss. 123

Książka Urszuli Perkowej *Studia i kursy zawodowe na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1868/69—1938/39* poświęcona jest bardzo ważnemu okresowi w życiu uczelni. Jest to — po długim okresie stagnacji, sięgającym od I rozbioru do uzyskania autonomii przez Gdlicę — okres wielkiego rozkwitu uczelni. Można go podzielić na trzy podokresy: od uzyskania autonomii do I wojny światowej, okres pierwszej wojny światowej, kiedy słabnie aktywność naukowa i dydaktyczna uczelni, oraz czas II Rzeczypospolitej.

Przeważająca część książki poświęcona jest UJ w okresie II Rzeczypospolitej. Jednostk chronologia zawarta w tytule jest uzasadniona, bowiem Oddział Farmacji rozpoczął działalność w roku akad. 1868/69, Studium Rolnicze 1890/91, a Polska Szkoła Nauk Politycznych w 1911/12. Praca składa się ze: Wstępu, Podsumowania, Indeksu nazwisk oraz ośmiu rozdziałów, które są krótkimi monografiami studiów i kursów zawodowych prowadzonych w tym czasie przez Uniwersytet Jagielloński: I. Nauki Farmaceutyczne. Oddział Farmacji 1868—1939; II. Studium Rolnicze 1890—1923; III. Polska Szkoła Nauk Politycznych 1911—1914, Szkoła Nauk Politycznych 1921—1931; IV. Studium Pedagogiczne 1921—1939; V. Wyższy Naukowy Kurs Spółdzielczy 1924—1939; VI. Dwuletni Kurs Ogrodniczy 1924—1939; VII. Uniwersytecka Szkoła Pielęgniarek i Higienistek 1925—1939; VIII. Studium Wychowania Fizycznego 1925—1939.

Omiawiany w książce okres to czas dużej ekspansji dydaktycznej i naukowej UJ. Jeszcze w 1870 r. na UJ kształciło się 557 studentów, a zajęcia dydaktyczne prowadziło 43 profesorów. Natomiast w 1939 r. studiowało 5658 studentów, a zajęcia prowadziło 110 profesorów. Pod koniec wieku na uczelni zaczęły studiować kobiety. Ta wielka dynamika rozwoju ilościowego i jakościowego, zwiększającej się liczby studentów i dziedzin naukowych nie postępowała za zwiększonymi nakładami finansowymi, w związku z tym uczelnia musiała borykać się z wieloma problemami. Mimo to UJ wyróżnić zaznaczył się na naukowej i dydaktycznej mapie ówczesnej Europy i niewątpliwie był najważniejszym i wiodącym ośrodkiem naukowym i dydaktycznym dla całości ziem polskich. U. Perkowska pisze: „W II Rzeczypospolitej Uniwersytet Krakowski odegrał dużą rolę w powstawaniu czy reaktywowaniu innych polskich uczelni, przy czym z początkiem lat trzydziestych musiał ustąpić pierwszeństwo Uniwersytetowi Warszawskiemu” (s. 5). Autorka nie przytacza jednak argumentów za pierwszeństwem UW, ani też nie píše, dlaczego według niej to pierwszeństwo stracił UJ.

Do 1868 r. UJ był uczelnia „niemiecką”, odgrywającą dość dużą rolę w strukturze austriackich uniwersytetów. Jego struktura miała dość tradycyjny charakter (tradycyjne cztery wydziały: Teologiczny, Prawny, Lekarski, Filozoficzny). Dopiero uzyskanie autonomii, a także ogólne trendy rozwojowe spowodowały, że UJ tradycyjnie poświęcającą swą działalność dydaktyczną „duszy” zwraca uwagę również na potrzeby „ciela”. Wyróżnieniem tego jest kreowanie nowych kierunków studiów czy też kursów o charakterze zawodowym. Te nowe kierunki studiów, kursy naukowe, studia zawodowe były dla młodzieży bardzo atrakcyjne, m.in. dlatego, że dawały

przygotowawcze zawodowe, na które było duże zapotrzebowanie. Wraz ze wzrastającą liczbą studentów nie nadążał wzrost pomieszczeń dydaktycznych i naukowych. Wprawdzie wybudowano okazałe budynki (m.in. Collegium Novum, Collegium Medicum), ale to i tak nie rozwiązało problemu, jakim były przelotyczne sale. Dzięki jednak dużej inicjatywie władz uczelni i działaniom organizatorskim w zasadzie wszyscy, którzy odpowiadali obowiązującym kryteriom, byli przyjmowani na uczelnię. W miarę czasu, doświadczeń, studiów zawodowe, kursy dydaktyczno-naukowe przekształcały się w samodzielne jednostki naukowo-dydaktyczne. Studium Rolnicze już w 1923 r. przekształcone zostało w Wydział Rolniczy (a w 1953 w Wyższą Szkołę Rolniczą, obecnie Akademię Rolniczą). Studium Wychowania Fizycznego wylączone z UJ i powstała Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego (obecnie Akademia), Oddział Farmacji przekształcił się na Wydział Farmacji przy Akademii Medycznej — która obecnie, porzucając stare rozporządzenia władz PRL wróciła do dawnej tradycji i funkcjonuje obecnie w strukturze UJ jako Collegium Medicum UJ. Pozostałe kursy i studia zawodowe w okresie początków PRL zostały usunięte z UJ i nie były kontynuowane ich działalność, inne zaś jak działająca obecnie Krakowska Szkoła Pielęgniarek im. Anny Rydlówny kontynuują tradycję i działalność Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Higienistek.

Autorka z dużą korzyścią dla pracy przyjęła dość jednolitą strukturę wywodu dla poszczególnych omawianych studiów zawodowych i kursów naukowych. Poza niewielkimi różnicami dla poszczególnych jednostek kształtuje się ona następująco: zarys historii i organizacji poszczególnych studiów i kursów zawodowych, programy nauczennia oraz wykładowcy. Najwięcej jednak poświęciła uwagi studentom, w tym ich pochodzeniu terytorialnemu, pochodzeniu społecznemu, stosunkom wyznaniowo-narodowościowym, stronie ekonomicznej studiowania, także ostatniemu etapowi studiów uwieńczonemu dyplomem. Parę uwag autorka poświęciła działalności poszczególnych kół studenckich.

W sumie w latach 1868—1939 na tych „dodatkowych studiach” pomimo trudności lokalnych kształciło się ok. 14 tysięcy studentów. Studia te były wśród młodzieży bardzo popularne, bowiem dawały bardzo konkretne przygotowanie zawodowe, a waga dyplomu trwała się m.in. stąd, że na tych kierunkach kształcili także wybitni uczeni UJ, a zajęcia uzupełniane były przez najwybitniejszych specjalistów praktyków, co miało niebagatelne znaczenie dla startu zawodowego. Wymagania egzaminacyjne były bardzo wysokie, nie wszyscy więc mogli ukończyć rozpoczęte studia, ale dzięki temu wzrastała waga dyplomów.

Studenci rekrutowali się ze wszystkich terenów ziem polskich. Najwięcej ich było jednak z samego Krakowa i województwa krakowskiego, dużo studentów pochodziło z innych południowo-wschodnich województw, a zwłaszcza województwa lwowskiego.

Studiowali także młodzież z Rosji i innych państw, byli to najczęściej Polacy, ale w spisach autorka doszukała się wędrospospoli grupy obcokrajowców, zwłaszcza Niemców, Czechów, Ukraińców. Przeważająca liczba młodzieży studiującej na wspomnianych kierunkach wywodziła się z rodzin inteligentnych, z grup burżuazyjnych, a także ziemiańskich. Reprezentowane były także kręgi z dolów społecznych: chłopi i robotnicy. Na Oddziale Farmacji studentów pochodzenia chłopskiego było 5,0%, robotniczego 1,2%, najwięcej natomiast z rodzin urzędniczych 21,5%, kupieckich 10,6%; na Studium Rolniczym młodzieży chłopskiej było tylko 7,7%, młodzieży ziemiańskiej 40,4% i urzędniczej 12,6%, a robotniczej 0,8%; w Szkole Nauk Politycznych odpowiednio 8,1% i 2,4%, najwięcej z urzędniczej 27,7%, stosunkowo dużo ziemiańskiej 6,5%, przemysłowców 5,0%, kupców 6,3%. Dla Studium Pedagogicznego nie można ustalić pełnych danych, bo nie zachowała się dokumentacja U. Perkowska dokonała trudu, aby szacunkowo odtworzyć struktury społeczne Studium, dochodząc do wniosku, że w całej grupie synowie rzemieślników, rolników i robotników stanowili około 17%. Natomiast na Wyższym Naukowym Kursie Spółdzielczym było odpowiednio 19% i 4,9%, najwięcej młodzieży urzędniczej 26,2%; Kurs Ogrodniczy (8,6%, 0,6%), w Uniwersyteckiej Szkole Pielęgniarek i Higienistek (na 500 studentek: 50 osób było pochodzenia ziemiańskiego, 120 z rodzin urzędniczych, 120 inteligentnych, 34 rzemieślników, 42 chłopskich, 100 z rodzin robotniczych). Studiowały tu tylko kobiety. W Studium Wychowania Fizycznego najwięcej było młodzieży z rodzin urzędniczych 35,5%, z rodzin chłopskich 3,8%, robotniczych 4,4%, z rodzin wojskowych 7,8%, z rodzin profesorów gimnazjal-

nych 5,0%. Autorka książki dokonała żmudnej analizy źródłowej, która pozwoliła jej ustalić także pochodzenie terytorialne studentów — najwięcej studentów we wszystkich grupach studiowania pochodziło z woj. krakowskiego i z samego miasta Krakowa, na dalszych miejscach było województwo łwowskie, kieleckie i inne tereny kraju. Dość dużą grupę stanowili studenci pochodzący z Rosji i zagranicy (farmacja: 0,8%, 4%; rolnictwo: 17,4%, 1,3%; nauki polityczne: 2,5%, 0,4%; rolnictwo: 17,4%, 1,3%; nauki polityczne: 2,5%, 0,4%; studia ogrodnicze: 2,2%, 2,6%; wychowanie fizyczne: 1,8%, 3,0%).

Książka ma także duże zalety warsztatowe i metodologiczne. Oparta została na solidnej bazie źródłowej. Autorka książki od dawna jest pracownikiem naukowym Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, a obecnie jego dyrektorem — miało to też ogromne znaczenie dla skompletowania materiałów źródłowych. Uniwersytet Jagielloński nie ma oddzielnej syntezy dziejów dla przełomu XIX i XX wieku. Są natomiast cząstkowe opracowania dla poszczególnych kierunków studiów, w tym także i dla omawianej tematyki. W zakresie interesującej nas tematyki studiów i kursów na UJ w latach 1868/69—1938/39 autorka wykorzystwała istniejące opracowania m.in. Wojciecha Roeskego o studiach farmaceutycznych na UJ (W. Roeske, *Dzieje Katedr Farmaceutycznych w Krakowie*, w: *Sześćsetlecie medycyny w Krakowie*, t. II, *Historia katedr*, Kraków 1962), Jerzego Fiericha i Z. Kosieka o Studium Rolniczym (J. Fierich, *Studium Rolnicze (1890—1923)*, Wydział Rolniczy Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1934; J. Fierich, Z. Kosiek, *Studium Rolnicze Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego 1890—1923*, w: *Dzieje studiów rolniczych w Krakowie 1890—1962*, Kraków 1962; Leszka Hajdukiewicza i in. o Polskiej Szkole Nauk Politycznych (L. Hajdukiewicz, *Geneza i początki Polskiej Szkoły Nauk Politycznych*, w: *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVII—XX w.*, Wrocław 1977; S. Kosiński, *Szkola Nauk Politycznych, jej cel i zadania*, w: *Sprawozdanie Kole Uczniów i h. uczniów Polskiej Szkoły Nauk Politycznych za rok 1927/28*, Kraków 1928 i in. mniejsze opracowania); Renaty Dutkovej o Studium Pedagogicznym (R. Dutkova, *Studium Pedagogiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego 1921—1952. Zarys dziejów*, „Przegląd Historyczno-Pedagogiczny” 1968; K. Michalewski, *Wstęp do inwentarza Studium Pedagogicznego*, maszynopis w Arch. UJ), a także m.in. rozprawy Pawła Stoczka o Studium Wychowania Fizycznego (P. Stoczek, *Działalność Studium Wychowania Fizycznego w Krakowie w latach 1927—1939*, „Rocznik Naukowy WSWi” 1962, t. I, Kraków 1963; A. Orchowicki, *Kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX w.*, „Rocznik Naukowy WSWi”, 1962, t. II, Kraków 1964; J. Bugajski, *Planteryzy wychowania fizycznego, zasłużeni pracownicy Studium Wychowania Fizycznego w Krakowie: Stanisław Clechunowski, Zygmunt Wyrobek, Józef Figura, Tadeusz Rogalski*, „Rocznik Naukowy WSWi” 1962, t. I, Kraków 1964).

Także Wyższy Kurs Spółdzielczy 1924—1939 i Dwuletni Kurs Ogrodniczy 1924—1939 mają skromne opracowania (S. Surzycki, *Wyższy Naukowy Kurs Spółdzielczy przy Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Warszawa 1932; E. Garbaciak, *Studia ekonomiczno-spółdzielcze na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Warszawa 1967; E. Chajdó, *Zarys dziejów kursów ogrodniczych w Krakowie*, „Zeszyty Naukowe Akademii w Krakowie”. Historia rolnictwa, z. 5, 1980; K. Michalewski, *Wstęp do inwentarza Dwuletniego Kursu Ogrodniczego*, maszynopis w Archiwum UJ).

Z okazji jubileuszu Szkoły Pielęgniarek i Higienistek powstała publikacja: *Krakowska Szkoła Pielęgniarek im. Anny Rydlówny*.

Autorka w pełni wykorzystala literaturę przedmiotu, zresztą jak wyżej przedstawiliśmy, jest jej niewiele, dlatego też podstawą napisania pracy były materiały archiwalne przede wszystkim Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, jestem przekonany, że Urszula Perkowska zdobyła wszystkie materiały, które były możliwe do zdobycia. Dlatego uważam, że też inni badacze niewiele będą mieli do powiedzenia w zaktualizowanym przez autorkę temacie. Nie znaczy, że historycy

wychowaniu nie mogą podjąć dalszych badań dotyczących studiów i kursów zawodowych na UJ. Trzeba by wówczas jednak było skupić się przede wszystkim na problemach merytorycznych, a głównie pedagogicznych, poświęconych programom nauczania i sposobom ich realizacji oraz wykazać, w jaki sposób UJ wychodził naprzeciw rosnącym się potrzebom społecznym, politycznym, a głównie gospodarczym. Tym problemom autorka tej interesującej książki poświęciła stosunkowo niewiele uwagi.

FRANCISZEK ZIEMSKI
Bielsko-Biala

JULIAN DYBIEC, POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI 1872—1952 Kraków 1995, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, ss. 226

Autonomia Galicji sprzyjała szybkiemu rozwojowi szkolnictwa i nauki. Szanse te w pełni zostały wykorzystane przez Polaków. Ponad pół wieku autonomii w zakresie szkolnictwa polskiego i nauki sprzyjało nie tylko podniesieniu na wyższy poziom oświaty, kultury ludności ziem zaboru austriackiego, ale także przygotowaniu kadr dla niepodległej II Rzeczypospolitej. Na terenie zaboru rosyjskiego i niemieckiego szanse dla rozwoju polskiego szkolnictwa i nauki były niewielkie, dlatego też galicyjskie wysiłki na tym polu nabierały znaczenia ogólnonarodowego. Jednak problemy te nie znalazły szerokiego (na miarę znaczenia) odzwierciedlenia w badaniach naukowych, tak w naukach historycznych jak również i pedagogicznych. Dlatego też pojawienie się nowych książek, podjęcie nowych badań w tym zakresie należy odnotować z należytą uwagą. Do takich prac należy niewątpliwie książka Juliana Dybca.

Wprowadzie Akademia Umiejętności (a po uzyskaniu niepodległości Polska Akademia Umiejętności) ma wiele opracowań, ale są one cząstkowe, źródłowe lub wręcz przyczynarskie. Jest też wiele opracowań wysokiej rangi naukowej m.in. Juna Hulewicza *Polska Akademia Umiejętności 1873—1948. Zarys dziejów*, ale jest to praca rozpoczęta i nie dokończona, bowiem składa się tylko z kilku arkuszy wydawniczych, podobnie jak większe późniejsze opracowanie *Akademia Umiejętności w Krakowie 1873—1918. Zarys dziejów*. Jednak i tu mamy tylko niektóre fragmenty dotyczące niektórych aspektów działalności.

Należy podkreślić, że Jan Hulewicz prawdopodobnie położył największe zasługi w pracach badawczych nad dziejami AU i PAU. W okresie 100-lecia PAU zorganizowano dwie sesje naukowe (w latach 1972—1973). Zorganizowano także dwie sesje naukowe poświęcone działalności wydawniczej. Zebrane referaty i głosy dyskusyjne stały się podstawą opracowań: *Polska Akademia Umiejętności 1872—1952. Nauki lekarskie, ścisłe, przyrodnicze i o ziemi*, oraz *Polska Akademia Umiejętności 1872—1952. Nauki humanistyczne i społeczne*. Do ważnych prac o AU i PAU trzeba zaliczyć prace m.in. H. Baryczn, W. Bienkowskiego, P. Hübnera, S. Kutrzeby, R. Mojkowskiej, M. Pleci, D. Rederowej, S. Smolki, K. Stachowskiej, W. Tutarkiewicza, a także wiele innych opracowań mniejszej wagi, niemniej posuwających naprzód wiedzę o PAU. Powstaje więc pytanie, jak książka Juliana Dybca wpisuje się w całością dotychczasowego dorobku o Polskiej Akademii Umiejętności. Należy podkreślić, że jest to nowe spojrzenie na rolę PAU w dziejach polskiej nauki i narodu, także spojrzenie przez pryzmat potrzeb dnia dzisiejszego. Z drugiej zaś strony autor wykorzystał bardzo wiele dotychczas mało znanych lub zupełnie nieznanymi materiałów źródłowych. Pomimo sporego dorobku o PAU, zwłaszcza pracowników skupionych wokół Biblioteki Polskiej Akademii.

Jednak mimo to, jak píše J. Dybiec: „do tej pory nie ma żadnego wydawnictwa, które uwzględniłoby wszystkie dotychczasowe badania i przedstawiłoby całość dziejów omawianej